

Politolog Oskar Krejčí: Nejlepší z možných světů?

- CZ24 News | 30. ledna 2023

Politolog Oskar Krejčí se ve své glose zamýšlí nad budoucí podobou světa a roli malých států v něm.

I stalo se, že Česko ví, koho bude mít za prezidenta. Až trochu opadnou emoce a do mediálního hrobu zmizí předvolební kletby a sliby, možná si někdo postaví otázku: v jaké době bude nový prezident sedět na trůně? Vždyť vlastně nezáleží na tom, kde v minulosti byl a co kdy prohlásil. Důležité se ukáže, jak se zachová tvář v tvář problémům, které příští léta přinesou. Už teď je možné zkusit diskutovat, jaké problémy to budou.

Před více než deseti lety spatřila světlo světa prazvláštní matice – obdélníkové schéma čtyř možných variant budoucí podoby světa ve střednědobém horizontu.

SCÉNÁŘE GLOBÁLNÍHO VÝVOJE

	<i>neplatí mezinárodní právo</i>	<i>platí mezinárodní právo</i>
<i>výhodné pro ČR a SR</i>	hegemonie USA	efektivní multilateralismus
<i>nevýhodné pro ČR a SR</i>	chaos	paralelní světy

Scénář č. 1: hegemonie USA

Výchozí scénář předpokládá, že výjimečné postavení Spojených států dané vítězstvím ve studené válce bude zachováno. To by znamenalo, že by neplatilo mezinárodní právo coby normy stanovené na základě mezinárodní dohody, ale pravidla určená Washingtonem. Tento přístup se zhmotnil při bombardování Jugoslávie, útoku na Afghánistán či Irák, ale také v barevných revolucích. Tato vize byla zabudována do řady vládních dokumentů USA i Severoatlantické aliance, nejsrozumitelněji do [Strategické koncepce](#) NATO z roku 1999, kterou odsouhlasilo i Česko. Pro Prahu a Bratislavu se udržení či obnova hegemonie USA jeví jako výhodná, i když je spojena s omezenou suverenitou: politické elity činí z Česka a Slovenska oddané spojence USA, čímž vytvářejí podmínky pro získávání některých výhod plynoucích z privilegovaného postavení hegemonu. V případě velkých chyb Washingtonu ale může hodnota tributu snadno převýšit vazalův zisk.

Svět jedné supervelmoci je však nereálný: žádný stát nemá potenciál řídit osud všech ostatních zemí. K naplnění role hegemonu nestačí mít nejsilnější armádu se základnami po celém světě. Je nutné také zachování role USA jako věrohodného zdroje zdůvodnění oprávněnosti daného uspořádání. Aby to tak bylo, musí zůstat americký způsob života ideálem – tedy neměla by se v USA zkracovat průměrná délka dožití, neměly by se rozvírat sociální nůžky, nemělo by tam být rostoucí politické napětí, masová střelba na denním pořádku, nesmí tam být nejvíce vězňů na světě... Nemluvě o potřebě zbavit se arogance moci. To vše je dlouhodobě možné jen za předpokladu, že Spojené státy budou i nadále největší ekonomikou a nejvýznamnějším inovačním ohniskem. Jenže tuto roli přisoudil osud jiné zemi. Podle aktualizovaných údajů Mezinárodního měnového fondu čínský hrubý domácí produkt měřený pomocí parity kupní síly převýšil americký v roce 2016. Odbor ekonomických

a sociálních záležitostí OSN ve své nejnovější zprávě [Světová ekonomická situace a vyhlídky 2023](#) uvádí, že by si Čína měla i nadále zachovat větší ekonomickou dynamiku než Západ a Japonsko.

Růst HDP, změny v procentech

	2021	2022	2023	2024
svět	5,8	3,0	1,9	2,7
Čína	8,1	3,0	4,8	4,5
USA	5,7	1,8	0,4	1,7
EU	5,3	3,3	0,2	1,6
Japonsko	1,7	1,6	1,5	1,3

Zdroj: World Economic Situation and Prospects 2023. New York: UN DESA, 2023, s. 7.

Scénář č. 2: efektivní multilateralismus

Název tohoto scénáře „efektivní multilateralismus“ pochází ze zapomenuté strategie Evropské unie [Bezpečná Evropa v lepším světě](#) z roku 2003. Výchozím předpokladem naplnění tohoto scénáře je, že nejdůležitější rozhodnutí ve světové politice budou přijímána a prováděna po dohodě mocností. To zároveň vyžaduje růst významu a další rozvoj mezinárodního práva, ale také modernizaci mezinárodních organizací, které se pokoušejí regulovat globální rozvoj – a to vše na základě vzájemného porozumění a důvěry. Místo obhajoby privilegií by měla nastoupit strategie vzájemných výhod, a to i v takových otázkách, jako je nová, obecně uznávaná světová měna. Pouze při naplnění tohoto scénáře je možné jaderné odzbrojení. Tento scénář by byl nejvýhodnější variantou budoucnosti pro Česko i Slovensko, neboť bezpečnosti a rozvoji malých zemí prospívá posilování mezinárodního práva a růst vzájemné důvěry.

Mezi nejvýznamnější podněty, které by mohly vést k systému založenému na efektivním multilateralismu, patří globální problémy. Světové vlny recesí a ekonomických krizí, klimatické změny, ekologické hrozby či pandemie, ale i případné katastrofické činy mezinárodního terorismu, mohou posílit vědomí společného osudu všech lidí. Tímto směrem může působit i růst vzájemné hospodářské závislosti. Také hrozba vyčerpání některých zdrojů ekonomického rozvoje, například limity zásob fosilních paliv či nedostatek pitné vody, mohou posilovat vědomí potřeby spolupráce. Uvedené faktory však mohou působit i opačným směrem – k posilování nedůvěry a vyostřování konfrontace.

Testem připravenosti Západu postupovat podle zásad efektivního multilateralismu se stal zápas s pandemií COVID-19. Server [Worldometer](#) uvádí, že od ledna 2020 zemřelo na nákazu COVID-19 více než 6,7 milionů lidí, zaznamenáno bylo přes 674 milionů případů onemocnění. Ani při pohledu na tuto vraždící pandemii se lidstvo nedokázalo sjednotit. Naopak, celé roky byla na Západě vidět snaha ostrakizovat vakcíny z východu. Zároveň probíhal bezohledný souboj o očkovací látky jak mezi jindy spolupracujícími státy, tak mezi farmaceutickými firmami. V téže době také nejružnější sankce ze strany Západu názorně ukázaly, že geopolitické předsudky jsou silnější než vzájemná hospodářská závislost.

Scénář č. 3: chaos

Prohlubování chaosu ve smyslu nekontrolovatelného a často protikladného chování aktérů světové politiky je dnes dáno z jedné strany živelným rozměňováním role hegemonu, z druhé pak snahou

obnovit hegemonii USA a nadřazenosti Západu obecně. Další narůstání entropie ve světovém politickém systému může být spojeno s rozpadem států, masovou migrací, šířením zbraní hromadného ničení, posilováním mezinárodního terorizmu a kriminality. Vnímání vlastního postavení jako všeovládajícího hegemonu nepřivedlo USA jen do války v Afghánistánu, ale také proměnilo vojenské vítězství bez realistické koncepce budování míru v prohru. Někteří autoři se domnívají, že snahu naplnit roli hegemonu může Washington spojit s vytvářením regionálního chaosu v oblastech, které nedokáže přímo spravovat.

Prvky chaosu ve světovém politickém systému jsou zvláště patrné v souvislosti s nebezpečím šíření zbraní hromadného ničení. Od srpna 1995, kdy NATO bez mandátu OSN bombardovalo pozice Armády Srbské republiky v Bosně a Hercegovině, tři státy – Pákistán, Indie a Severní Korea – odzkoušely jaderné zbraně; iránský jaderný program se stal nečitelný. Americké bomby, které dopadly na velvyslanectví Číny v Bělehradě, odstartovaly reformu čínské armády. Postupná ztráta důvěry vedla k tomu, že Moskva vývoz vysoce obohaceného uranu do USA nahradila modernizací jaderného arzenálu; zpravidla se uvádí, že rovnováha v oblasti strategických zbraní mezi USA a Ruskem byla obnovena přibližně v roce 2014 – tedy v době, kdy došlo k převratu v Kyjevě a vpředvečer ruské vojenské intervence v Sýrii.

V případě malých států „nové Evropy“ je narůstající zmatek spojen s prostoduchým přesvědčením, že hegemonie USA je věčná. Situace chaosu, kdy se každý stát musí postarat sám o sebe, je ale nejméně výhodná varianta budoucnosti pro malé státy, jako je Česko či Slovensko. Podle údajů [Stockholmského institutu pro výzkum míru](#) už v roce 2021 globální vojenské výdaje poprvé překročily dva biliony dolarů. Omezená válka na Ukrajině, která je nejvýraznější, nikoliv však jedinou ukázkou narůstání chaosu, přešla do úrovně nebezpečného balancování na okraji velké, možná i jaderné války.

Scénář č. 4: paralelní světy

Vytváření multipolárního světa nemusí vyústit do efektivního multilateralismu – může vést ke vzniku „neefektivního multilateralismu“, tedy pluralitního světa s malou kooperací i malou důvěrou mezi bloky. Jedná se o vytváření paralelních světů s odlišnými koncepcemi globalizace. Tomu mohou napomáhat nejen ekonomické, ale i demografické a vojenské faktory. Vznik paralelních světů se v současné době jeví jako nejpravděpodobnější alternativa prohlubování chaosu. Základem tohoto posunu je fakt, že Západ nechce přijmout důsledky rostoucí moci nových ekonomických center Východu a Jihu a odmítá jejich požadavek podílet se na řízení globálních procesů jako rovnoprávný partner.

Snaha upevnit postavení USA je spojena s posilováním role anglosaského jádra Západu, západní tlak pak prohlubuje strategické partnerství Číny a Ruska. Loni schválená nová [Strategická koncepce](#) NATO znamená krok směrem k bipolární konfrontaci; tuto strategii spolupodepsaly jak Česko, tak Slovensko. Pro Česko a Slovensko je tento scénář výhodnější než chaos, ovšem fungování mezinárodního práva je v tomto případě daleko více postaveno na rovnováze sil mezi bloky než na vzájemném porozumění a dobré vůli. Mnohé nasvědčuje tomu, že v polovině století bude blízkost ke světu kolem Šanghajské organizace spolupráce výhodnější než přináležet k Západu.

Věžňové koridoru

Všechny tyto čtyři scénáře předpokládají, že lidstvo bude zachováno. Existuje ale ještě celá škála možných změn, které dokážou ukončit existenci lidstva. Přírodní katastrofy od zhroucení ekosystému

či srážky s kosmickými tělesy nelze vyloučit, ovšem jejich pravděpodobnost je diskutabilní. Větší pravděpodobnost přisuzují prognostici záhubě lidstva v jaderné válce – a ještě větší v případě války pomocí nanotechnologií, biologických experimentů či v případě objevu superintelligence, onoho, jak pravil britský matematik Irving Good, posledního vynálezu lidstva, který by mohl člověka nahradit.

Vývoj světového politického systému i bez těchto katastrof prochází dramatickým obdobím. V současném geopolitickém prostředí nemohou Česko ani Slovensko vybočit z koridoru, který naznačují uvedené scénáře. Nelze se odchýlit z cesty od prvního scénáře směrem k ostatním scénářům, kterou se vydá Západ vedený Washingtonem. Zatím se nedaří plynulý přechod od hegemonie USA k nějaké podobě efektivního multilateralismu, což posiluje chaos. Není ale jasné, zda se svět noří do dlouhodobého chaosu, nebo už buduje zdi mezi paralelními světy.

Žádná výměna na prezidentském stolci v Praze či Bratislavě na rozhodování Washingtonu nic nemění. Volby často jen vytvářejí iluzi, že veřejnost může o velkých věcech rozhodovat. A svou stále emotivnější atmosférou odrážejí změnu nálady, kterou *poslední prognóza amerických zpravodajských služeb [Globální trendy 2040](#)* charakterizuje slovy: „Od Bejrútu přes Bogotu až po Brusel lidé stále častěji vycházejí do ulic, aby vyjádřili svou nespokojenost pramenící z neschopnosti vlád naplnit širokou škálu potřeb, agend a očekávání.“ Nervozita narůstá úměrně tomu, jak chaos proniká do mezinárodní i vnitrostátní politiky. A chaos požírá toleranci, onu nejcennější složku demokracie. Proto je hrozba nového autoritářství aktuální. Netřeba ale propadat panice: viditelná hrozba je poloviční hrozba.

AUTOR: Oskar Krejčí

[ZDROJ](#)